

Rembrandt van Rijn (en/of atelier van), *Saul en David*, circa 1650-1655, doek 130 x 164,5 cm,
© Koninklijk Kabinet van Schilderijen Mauritshuis, Den Haag.

H ET OOG VAN DE DICHTER

“MEESTERWERK” VAN J.A. EMMENS

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2011/1.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

Wat nu de Saul van Rembrandt betreft,
mij ontbreekt het wel eens aan een tulband en iemand
die harp of harpsichord voor mij speelt,
aan een scepter en een bescheiden gordijn
waarmee ik tranen kan drogen.

Uit: *Autobiografisch woordenboek*,
Amsterdam, Van Oorschot, 1963.

Hoewel nog geen tien jaar na zijn zelfgekozen dood op 12 december 1971, de dag voordat hij voor zijn poëzie de Fenixprijs zou ontvangen, zijn vierdelig verzameld werk verscheen, is Jan Emmens dertig jaar later op zijn best *a poet's poet*. Gewaardeerd door collega's maar onbekend bij een groter publiek, niettegenstaande de acht gedichten waarmee Gerrit Komrij hem in zijn fameuze bloemlezing bedacht heeft. En dat terwijl deze dichter (van professie kunsthistoricus, gepromoveerd op een twee maal bekroond proefschrift over Rembrandt en de laatste vier jaar van zijn leven Utrechts hoogleraar in de algemene kunstwetenschap) als geen ander – ervan uitgaande dat zijn tijd aan denken of aan doen vergooiden niet veel verschilt – een volstrekt illusievolle kijk op het al te menselijke bestaan combineerde met een zeldzaam laconieke, trefzekere stijl, zoals in 'Hard facts':

't Gras is gemaaid, de bloemen staan op stelen,
de blaren hangen keurig aan de boom.
De een heeft een huisdier wat te bevelen,
iemand te stelen, iemand te slaan,
de ander zichzelf om mee om te gaan.

Van die vier delen Emmens worden er overigens drie in beslag genomen door zijn kunsthistorische werk; bij leven publiceerde hij, naast een later verworpen jeugdzonde, slechts drie niet al te omvangrijke bundels die in het eerste deel, *Gedichten en aforismen*, te vinden zijn.

Over Rembrandt schreef Jan Emmens niet alleen wetenschappelijke artikelen en een dissertatie (*Rembrandt en de regels van de kunst*, waarin werd afgerekend met de negentiende en vroegtwintigste-eeuwse romantische visie op Rembrandt als arme, miskende en idealistische schilder) maar ook als dichter bediende hij zich van hem. Daarin waren velen hem al voorgegaan, met name Simon Vestdijk, die in het Rembrandtjaar 1956 een hele bundel aan hem had gewijd, *Rembrandt en de Engelen*. Evenals de duivelskunstenaar uit Doorn dat in één van z'n gedichten had gedaan, koos Emmens *Saul en David* als uitgangspunt.

Rembrandt zal 1 Samuël 18 vers 10 voor ogen hebben gestaan: "En het geschiedde des anderen daags, dat de boze geest Gods over Saul vaardig werd, en hij profeteerde midden in het huis, en David speelde op snarenspeel met zijn hand, als van dag tot dag; Saul nu had een spies in de hand." Emmens, die zich in de getourmenteerde oudtestamentische koning herkend zal hebben, maakt van Samuël en Rembrandts moordlustige spies een scepter, symbool van macht, en laat in het gedicht de complexe relatie tussen de ongenoemd blijvende jeugdige veldheer David en de zich door hem bedreigd voelende koning Saul buiten beschouwing. David wordt niet eens genoemd.

Hij gebruikt het schilderij als middel om vast te stellen dat hem, anders dan Saul, de middelen ontbreken om zijn smart te lenigen. Alle vier de elementen waaruit het schilderij is opgebouwd (tulband, anonieme harp speler, scepter, gordijn) staan in het gedicht in dienst daarvan. Saul, die al die troostbiedende dingen wél in zijn buurt heeft, mag niet eens mopperen. Hij doet dat, en dat is de kwaliteit van het gedicht, in ambtelijk, precies taalgebruik, met understatement (“wel eens”) en ironische toevoegingen (“of harpsichord” – alsof de aard van het muziekinstrument er iets toe doet), in een gedicht dat wel een onderdeel lijkt van een rapport: “Wat nu [...] betreft”, waarna een wetenschappelijke volledigheid suggererende opsomming in vieren volgt. Het ambtelijk karakter van ‘Meesterwerk’ wordt nog versterkt doordat alle kenmerken die doorgaans aan poëzie worden toegeschreven, zoals rijm, ritme en muzikaliteit, erin ontbreken. Met behulp van Rembrandts *Saul en David* wordt in ‘Meesterwerk’ een mateloos, onbepaald, onstelpbaar verdriet opgeroepen waarin we nog kunnen geloven ook.

ANTON KORTEWEG
